

Міжнародна економіка

Світлана ВОВК

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ
ГЛОБАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ****Резюме**

Досліджено інноваційну діяльність у світовому господарстві та визначено фактори, які впливають на інновації й взаємозв'язки між інноваціями та глобалізацією. Виокремлено сучасні тенденції розвитку глобальної інноваційної економіки на основі аналізу зміни географічних центрів і домінантних гравців глобального ринку інновацій. Розглянуто основні принципи побудови ефективних інноваційних стратегій для країн, які розвиваються.

Ключові слова

Глобалізація, глобалізаційні процеси, інновація, інноваційна діяльність, інноваційні процеси.

Класифікація за JEL: O30, O32.

© Світлана Вовк, 2015.

Вовк Світлана, канд. екон. наук, доцент, Тернопільський національний економічний університет, Україна.

Вплив глобалізації й можливості комунікацій стали поштовхом до розвитку досліджень та інновацій. Нині знання й інноваційні процеси є більш поширеними і відкритими в доступі. Останніми десятиріччями очевидні зміни у географії глобальних знань та інновацій: зростає їх генерація та розвиток у регіонах за межами Європи, Північної Америки та Японії. Країни, які розвиваються, донині оцінювали на початкових стадіях економічного розвитку, але їх значення у розвитку глобальних знань та інновацій стрімко зростає.

Доступ і використання глобальних знань та зв'язок із важливими інноваційними центрами на нових ринках сприяють інтернаціоналізації діяльності як публічного, так і приватного сектору.

Університети та інші дослідницькі інститути діють на притягнення і збереження кращих талантів та забезпечення стабільного фінансування досліджень. Компанії намагаються знайти найсприятливіше інноваційне середовище, в якому наявні кваліфікований персонал й умови, що підтримують та сприяють розвитку бізнесу, а також доступ до стратегічних споживачів і ринків. Різні рівні управління, діючи спільно та будуючи сильні й стабільні основи, управляють економічним зростанням і гарантують рухомі глобальні підприємницькі мережі, які, своєю чергою, каталізують безперервне відновлення.

Політмейкери різних рівнів (регіональний, національний, наднаціональний) реагують та впливають різними методами на зміни географії знань й інновацій. З ракурсу інноваційної політики, викликом виступає проблема створення можливостей вітчизняним гравцям мати доступ до провідних світових знань та інновацій з метою отримання вигоди і посилити регіональну й національну інноваційні системи. Політмейкери часто акцентують увагу на підтримці інтернаціоналізації, яка дає доступ фірмам та дослідникам до знань світового класу і стратегічних ринків, одночасно забезпечуючи результативність створення цінності/вартості та даючи можливість отримати переваги від міжнародної наукової й технологічної співпраці.

Метою статті є дослідження сучасної інноваційної діяльності у світі для виявлення тенденцій формування та поширення інновацій і розвитку глобальної інноваційної економіки.

Для досягнення поставленої мети були вирішені такі завдання: проаналізовано зміни в географії інновацій, визначено основних гравців на світовому ринку інновацій; виокремлено фактори розвитку інноваційної діяльності; визначено вплив інновацій на економічне зростання.

Згідно з теорією інноваційної системи, розвиток інновацій та технологій є результатом комплексних зв'язків між суб'єктами системи, що охоплює під-

приємства, університети й дослідницькі інститути (К. Фріман, 1988, 1995 рр.; Б. Лундвалл, 1985, 1988 рр.). В широкому розумінні Б. Лундвалл визначає: «Національна інноваційна система – це елементи та відносини, які взаємодіють у виробництві, поширенні та використанні нових, економічно-практичних знань... та які знаходяться всередині держави» [4, 5].

Теорії інновацій та економічного зростання пов'язані спільними факторами: знання і людський капітал. Знання розглядають як ключовий ресурс управління та вирізняють від інших факторів зростання, оскільки вони не мають спадаючої дохідності. При цьому зміни в знаннях (наприклад, навчання) мають позитивний побічний ефект (А. Маршал, 1890 р.) і сприяють еволюційному розвитку економіки (Й. Шумпетер, 1934 р.; Р. Нельсон та С. Вінтер, 1984 р.). Національні інноваційні політики сприяють трансформації знань у продукти й послуги [4, 5].

Традиційно інструменти політики сфокусовані на вплив на інноваційні суб'єкти та процеси всередині країни. У будь-якому випадку кількість факторів все більше стимулює політмейкерів до включення міжнародних зв'язків у фокус їх політики.

Методи трансферу знань й інновацій продовжують змінюватись. Як відомо, є два типи знань: кодовані (наприклад, інформація, яка може легко передаватись) і «некодовані» («мовчазні») (наприклад, навички чи досвід, які можуть передаватись тільки шляхом взаємодії людей (people-to-people)). Зростаюча проліферація інформаційних та комунікаційних технологій (ІКТ) збільшувала потоки кодованих знань доти, доки не зросли мобільність та активність міжнародних мереж, що, своєю чергою, сприяло зростанню обміну «некодованими» знаннями. Обидві ці зміни вплинули на інноваційні процеси [4, 5, 6].

Таким чином, технологічна зміна і глобалізація – взаємно посилюючий феномен, в якому технологічна зміна діє як «мастило» для глобалізації, а глобалізація (шляхом сприяння кругообігу людей, товарів, капіталу, перш за все, ідей та знань) прискорює рівень технологічних змін.

Низькі витрати й глобальна проліферація ІКТ уможливує не тільки широке поширення знань, а й робить інноваційні процеси більш відкритими та розподіленими (включаючи відкрите програмне забезпечення, масові пристосовані інструменти, платформи співтворчості тощо). Демократизація знань робить можливим завдяки Інтернету те, що споживачі більше усвідомлюють, «що там», та, що ще більш важливо, розуміють зв'язок їх потреб й фактичної участі в процесах розвитку. Більш досвідчені та найвибагливіші споживачі, завдяки доступу до масової інформації та готовності купувати товари компаній по всьому світу, більше не розглядають співвідношення ціна/якість як єдиний рушійний фактор вибору. Замість цього, зростає розуміння споживачами того, як компанія та її продукти «підганяють» їх наявні особисті цінності, поведінки й потреби. Це каталізує компанії до включення ко-

ристувачів до інноваційного процесу – отримуючи інформацію, що виробляти, та розвиваючи інновації разом з користувачами. Цей приклад залучення користувачів і суспільство в широкому розумінні був описаний багатьма менеджерами та дослідниками [4, 6].

На додаток драматичні зміни в ІКТ сприяли зростанню міжнародної мобільності й активності мережевої діяльності шляхом розвитку компаній. А. Саксеніан (2006 р.) досліджувала, як досвідчені «технологічні підприємці» накопичують досвід і розвивають відносини під час діяльності в декількох країнах одночасно шляхом ідентифікації можливостей ринку, партнерів та управління міжнародним бізнесом [3]. Цей тип міжнародної діяльності, яка ґрунтується на розвитку та просуванні специфічних регіональних переваг, знижує значення національних кордонів й підвищує вагомість «країни регіону» в глобальній взаємопов'язаній економіці. Глобалізація швидше не понижує, а продовжує посилювати важливість регіональних агломераційних тенденцій для економічного розвитку. Інноваційні процеси все більше пов'язані з регіональним середовищем міжнародного рівня. Діяльність цих локальних центрів сприяє визначенню їх конкурентних ніш та позицій на глобальному ігровому полі, залученню й утриманню талантів, взаємодії з відповідними зацікавленими сторонами на місцевому і міжнародному рівнях з метою отримання нових знань та інтеграції в глобальну інноваційну мережу.

Нині є очевидним зростання інтернаціоналізації знань, технологій та інновацій. Свідченням цього є збільшення кількості міжнародних спільних видань, транскордонного спільного патентування, мобільності людських ресурсів для розвитку знань і технологій та корпоративної аутсорсингової R&D діяльності. Інші посиляються на зростання тренда створення фірмами R&D центрів за межами своєї країни походження. В зв'язку з цим інтернаціоналізація інновацій означає, що ланцюг цінності (ланцюг нарощування вартості) розділено: дослідження, інновації, виробництво та створення вартості більше не зосереджують в одній і тій же географічній локації.

Нижче розглянуто таксономію глобалізації інновацій, в якій виокремлено три основні категорії як суб'єктів, так і перспективних форм глобалізації інновацій. Виокремлено такі суб'єкти: фірми, індивідууми, університети та державні дослідницькі центри. Державні органи влади можуть або сприяти, або перешкоджати глобалізації інновацій шляхом використання різних політик, ініціатив та інструментів (табл. 1).

Виробництво товарів і послуг для глобального ринку спровокувало логічне використання знань для того, щоб досягнути, розвивати та виробляти ці інновації з глобальних ресурсів. Індустріальні країни (Північна Америка, Європа та Японія) тривалий час домінували у глобальних R&D, розраховуючи на більшість ресурсів глобальних знань за двох умов: інвестування R&D та людські ресурси для знань і технологій.

Таблиця 1

Таксономія глобалізації інновацій

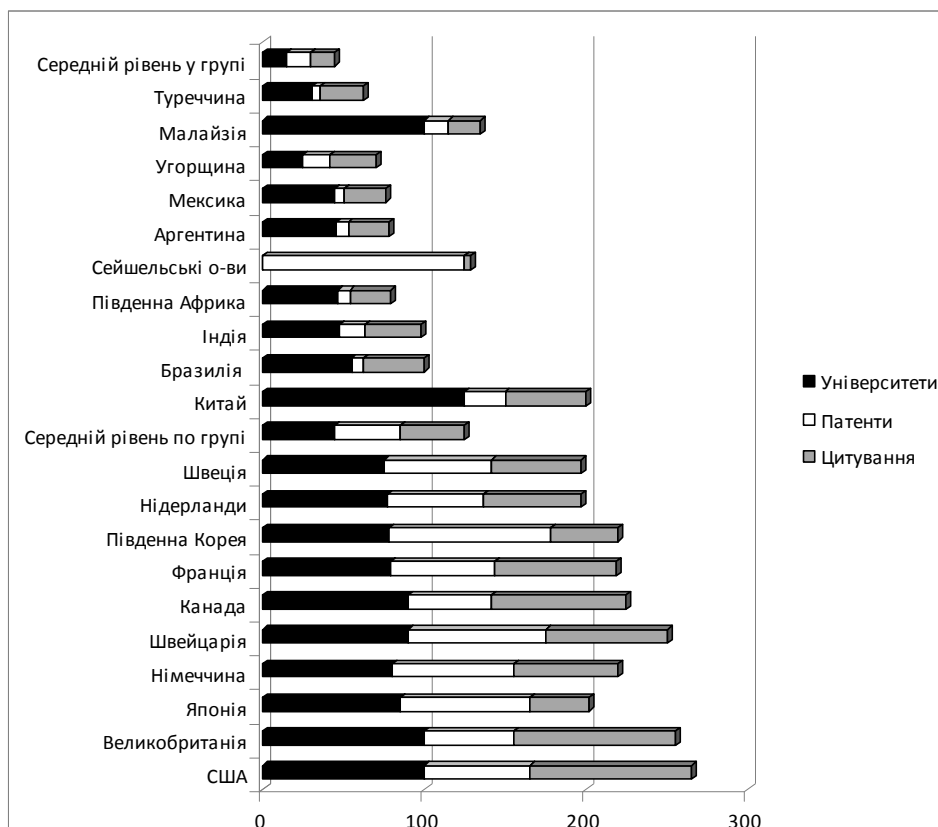
Категорії	Суб'єкти	Форми
Міжнародне використання вітчизняних інновацій	Фірми та індивідууми	Експорт інноваційних товарів Передача ліцензій та патентів Іноземне виробництво товарів, які розроблено і створено у вітчизняній країні
Глобальна генерація інновацій	Мультинаціональні компанії	R&D та інноваційна діяльність як у материнській, так і у приймаючій країнах Придбання діючих R&D лабораторій та інвестування нульових R&D у країні розміщення материнської компанії
Глобальне техніко-наукове співробітництво	Національні та мультинаціональні фірми	Спільні підприємства для спеціальних інноваційних проектів Продуктивні угоди про обмін технічною інформацією та/або обладнанням

Джерело: [4, 7].

Це панування все частіше піддається нападам зі сторони країн, які розвиваються, через їх збільшення пропозицій і попиту на знання та інновації. Китай, Бразилія та Індія є, мабуть, найбільш яскравими прикладами країн, де внутрішні інвестиції к НДДКР і кількість студентів, інженерів й дослідників швидко зростають з одночасним значним залученням на великі внутрішні ринки інвестицій іноземних компаній у R&D. Як результат, відбувається зміщення центру ваги (коли мова йде про знання та інноваційні ресурси) до країн, що розвиваються, таких як Китай та Індія, які стрімко нарощують свої знання, ресурси. Як результат, зростає їх значення як двигунів інновацій через нарощення технологічного потенціалу. Зокрема, спостерігається тенденція до збільшення кількості європейських, японських та американських компаній, які організовують НДДКР у Китаї та Індії. До слова, у Китаї стрімко зростає і науковий потенціал, що виражається в збільшенні кількості цитувань наукових публікацій (рис. 1). Китай та інші «нові наукові нації» стрімко підвищують свій науково-виробничий потенціал і, таким чином, формують «складні провідні науково-економічні повноваження» [6].

Рисунок 1

Якість інновацій [5]

Нині на країни, які розвиваються, припадає половина світового експорту та їх частка торгівлі зросла з 9,4% від світового ВВП у 1970 р. до 24,4% в 2014 р. «Інтернет речей» порівняно з 2000 і 2011 рр. виріс на 480% в середньому, а в Африці – більше, ніж на 2500%.

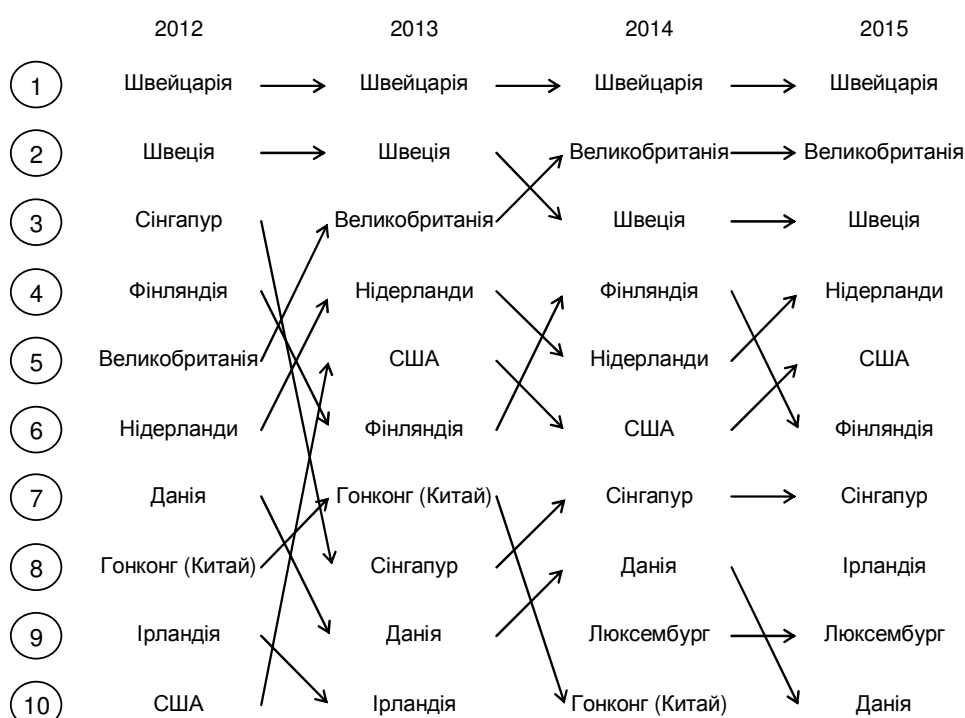
Однак інновації є дуже важливими і для розвинутих країн. Оскільки «відсталі» країни часто концентрують увагу на використанні та подальшому копіюванню технологій з розвинутих країн. З іншого боку, розвинуті країни «всмоктують» таланти з країн, які розвиваються. Як результат, багаті країни сприймаються як «розумніші».

Кількість патентів є неповним індикатором для характеристики інноваційної системи в країні. Кількість виданих патентів – результат політики у цій сфері.

Інноваційний розвиток більше не є прерогативою для країн із високим рівнем доходів (рис. 2, 3). Ефективність впровадження інноваційної політики країн, які розвиваються, відображено в оцінках позицій останніх у рейтингу GII (глобальний інноваційний індекс).

Рисунок 2

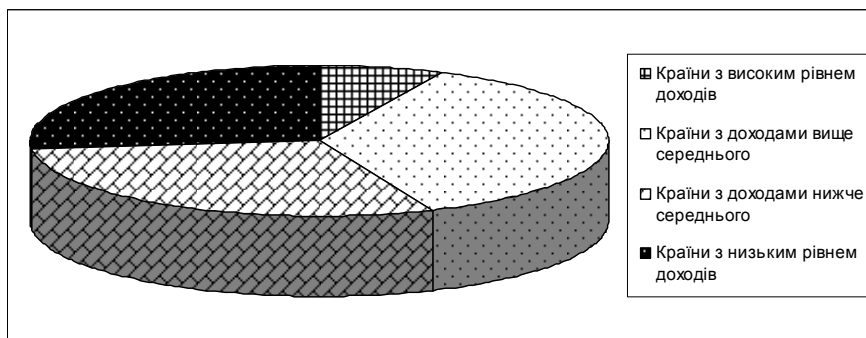
Зміни у топовій десятці GII у 2012–2015 рр.

Джерело: [5, 11].

Рисунок 3

Інноваційна успішність за 2011–2014 рр., %

Джерело: складено автором за даними www.globalinnovationindex.org.

В результаті аналізу даних зі звіту GII можна зробити такі висновки.

Швейцарія, Великобританія, Швеція, Нідерланди і США – п'ять найінноваційніших націй у світі. Водночас Китай, Малайзія, В'єтнам, Індія, Йорданія, Кенія, Уганда та інші країни цієї групи за рівнем доходів характеризуються випереджаючими показниками інноваційного розвитку.

Лідери GII створили тісно пов'язану екосистему, в якій інвестиції в людський капітал разом зі сильною інноваційною інфраструктурою зумовлюють високий рівень творчості. Зокрема, 25 топ-країн рейтингу GII за більшістю показників мають переваги в таких сферах, як інформаційні і комунікаційні технології та рівень розвитку бізнесу, який включає в себе: працівників розумової праці, інноваційні зв'язки, поглинання знань; вони створюють також високі рівні виходів продукції, в тому числі творчих товарів і послуг.

Однак інновації вимірюють не лише в обсягах, а за й їх якістю, що має вагоме значення. Якість інновації, наприклад, можуть вимірювати як продуктивність університету, цитованість наукових статей, кількість патентних заявок у міжнародному масштабі (див. рис. 1). США займає тут перше місце разом з групою країн з високим рівнем доходів, які слідують за ними, а саме Великобританія, Японія, Німеччина і Швейцарія.

Група країн із середнім рівнем доходів продовжують звужувати розрив в якості інновацій: Китай лідирує, далі йдуть Бразилія та Індія, які стимулюють покращення якості вищих навчальних закладів. Якщо ж зіставити темпи нарощення економічного та інноваційного потенціалу, то, наприклад, Півден-

на Африка демонструє перевищення розвитку інновацій порівняно з економічним зростанням.

Водночас GII-2015 підтверджує збереження глобального інноваційного розриву. Так, топ-10 (див. рис. 3) і топ-25 залишаються незмінними щодо країн, за винятком Чехії, яка увійшла до топ-25 і Мальти, яка звідти вибула.

В доповіді країни, показники яких хоча б на 10% кращі, ніж в інших країн групи, за рівнем ВВП називають «інноваційно успішними». Протягом 2011–2014 рр. Китай, Індія, Йорданія, Кенія, Молдова, Монголія, Малайзія, В'єтнам були «інноваційно успішні» у своїй групі. 11 країн перебувають у виграшному інноваційному стані (Вірменія, Китай, Грузія, Індія, Йорданія, Кенія, Малайзія, Молдова, Монголія, Уганда і В'єтнам), оскільки вони відповідають таким вимогам: 1) оцінка їх GII відносно ВВП протягом останніх років, включно з 2013–2014 рр., значно вища, ніж в інших економік; 2) вони лідирують серед країн їх групи як мінімум на 4 інноваційні виходи.

Успішність інновацій є ключовою для розвитку знань і технологій та виробництва товару для найвибагливішого споживача. Країни з низьким рівнем доходів, які випереджують країни у своїй групі, зосереджені на усуненні структурних перешкод для інновацій, таких як недостатній доступ до фінансування і низький розвиток зв'язків у рамках інноваційної системи. На противагу цьому, при вищому рівні доходів зусилля зосереджені на збільшенні інвестицій, стимулюванні зростання інноваційної діяльності і розвитку людського капіталу.

В науковій літературі, присвяченій інноваційним системам, роблять великий акцент на ролі людського капіталу та інститутів з інновацій і розвитку як інноваційних факторів виробництва (виходу). Дослідження й розробки (R&D) є однією з ключових сфер політики, які можуть забезпечувати технологічний потенціал і, відповідно, інноваційне та економічне зростання. Для збільшення рівня доходів потрібно забезпечити доступ до технологій і здатність їх використовувати. Так, країни з високим рівнем доходів можуть отримати вигоду з більш розвинутих інноваційних систем, в яких освіта і наукові дослідження ефективно забезпечують знання й навички у стимулюванні інновацій.

Конкурентоспроможність як країни, так і підприємства залежить від їх здатності до інновацій. Хоча інновації лежать в основі політики більшості країн світу, фокус інноваційної політики країн, які розвиваються, відрізняється від політики в розвинутих країнах.

Підприємствам країн, які розвиваються, властива висока гетерогенність. Провідні компанії цієї групи країн характеризуються базовими технологіями і низьким рівнем людського капіталу. Підвищення продуктивності цих виробників шляхом впровадження інновацій та прийняття більш ефективних технологій суттєво вплине на економічне зростання країни, зайнятість, боротьбу з бідністю і стійкий розвиток.

Як свідчить досвід, для країн, які розвиваються, впровадження технологій є недостатнім для підтримки сценарію високого економічного зростання. Ці країни також повинні інвестувати в інновації, а державна підтримка має вирішальне значення для їх популяризації.

В країнах, які розвиваються, інновації розглядають як ключ до вирішення актуальних соціальних проблем, зокрема забруднення навколишнього середовища, проблеми охорони здоров'я, бідності і безробіття. Отже, роль та значення інновацій виходять за рамки об'єктивних економічних успіхів. Їх слід розглядати крізь призму всестороннього розвитку, оскільки вони сприятимуть вирішенню вищезгаданих проблем.

Компанії з країн, які розвиваються (у більшості випадків), замість того, щоб інвестувати в НДДКР, намагаються відразу скористатися перевагами, що виникають завдяки міжнародному трансферу технологій.

В країнах, які розвиваються, мають робити акцент на отриманні і поширенні знань, стимулюванні інноваційного процесу. Цьому мають сприяти: політична стабільність, добрі технічна і вища освіта, розвинута інфраструктура, інформаційні й комунікаційні технології, зміцнення зв'язків і взаємодії між дослідницькими інститутами та компаніями, що публічно фінансуються. Тому дуже важлива ефективна координація між міністерствами, приватним і державним секторами.

В доповіді GII запропоновано шість основних принципів розробки і реалізації найефективніших інноваційних стратегій:

Принцип 1. Інноваційна політика повинна фокусуватись на максимізації інновацій у всіх галузях промисловості. Хоча виробництво загалом і високотехнологічне зокрема є важливою складовою інноваційної діяльності, максимізація інновацій вимагає максимізації інноваційного розвитку всіх галузей промисловості.

Принцип 2. Інноваційна політика повинна підтримувати всі типи й етапи інноваційної діяльності. Одна з найбільших помилок країн під час впровадження інноваційних стратегій – їхнє дуже вузьке зосередження переважно лише на високотехнологічних продуктах. Країнам слід повсюдно приділяти більше уваги стратегіям зростання продуктивності, від більш низької до більш високої частки секторів з доданою вартістю.

Принцип 3. Створити можливість «перемішування» та творчого руйнування¹. Щоб досягти успіху в інноваціях, країни повинні робити більше, ніж

¹ Творче руйнування – ситуація, при якій кожна успішна інновація робить застарілою попередню серію інновацій; ефективний менеджер або підприємець постійно повинен прагнути подолати обмеження існуючої технології і впроваджувати інновації, які підживляють стару технологічну базу, але дають змогу вийти на абсолютно новий рівень витрат і якості (концепція запропонована Й. Шумпетером).

просто використовувати інноваційні компоненти доданої вартості, які вже використовують провідні економіки. Вони повинні включати «підривні» інновації, які часто генерують нові учасники ринку.

Принцип 4. Підтримувати низькі ціни на імпорт капітальних товарів, особливо інформаційних і комунікаційних технологій. Інновація втрачає свою силу без нових капіталовкладень, зростання продуктивності праці стагнує, конкурентоспроможність підприємства падає. Також важливу роль відіграє обмеження тарифів та інших торгових бар'єрів.

Принцип 5. Підтримка створення ключових інноваційних входів. Фірми потребують не тільки доступу до кращих в їх групі, а й доступу до ключових нововведень, включаючи цифрову інфраструктуру, кваліфіковану робочу силу і знання тощо. Прикладом може бути Національний ІКТ мастер-план Кенії на 2013/14–2017/18 рр., презентований у квітні 2014 р. Він відіграє важливу роль у розробці стратегій розвитку всесторонньої розгорнутої інфраструктури, зокрема безпровідний і широкополосний доступ до Інтернету по всій території Кенії. Наявна розвинута інфраструктура генерувала популярне застосування, наприклад, мобільних грошей і мобільних державних послуг. Країни все більше визнають талант як життєво важливе джерело конкурентної переваги і, таким чином, зарахували освіту і професійну підготовку до основної складової їх інноваційних стратегій. Значну роль тут відіграє розвиток підприємництва.

Принцип 6. Розробка національної інноваційної стратегії та стратегії підвищення продуктивності, формування організацій для їх підтримки. Окрім інноваційних стратегій, багато успішних країн заснували національні інноваційні заклади, спеціально призначені для стимулювання інновацій. Наприклад, Кенія, Індія, Малайзія, Таїланд і В'єтнам створили національні інноваційні агентства. Національні інноваційні фонди також розробляють інноваційні стратегії, що складають ігровий план, яким чином їх країни можуть конкурувати і вигравати в умовах нової інноваційної глобальної економіки. Наприклад, у Кенії національна політика в сфері науки, технологій та інновацій сфокусована на важливості інтеграції науки, технологій та інновацій у всі сектори економіки.

Отже, країнам, які прагнуть досягти національного інноваційного успіху, потрібно передбачати чотири рівні піраміди як шлях до успіху на основі: ключових мережевих умов; підтримки ефективного податкового, торгового та інвестиційного середовища; підтримки ключових факторів виробництва; політики інновацій і продуктивності.

Уряди країн повинні комплексно думати про те, як різні елементи державної політики можуть впливати на здатність підприємств і галузей промисловості конкурувати у все більш інноваційно спрямованій глобальній економіці.

Рисунок 4

Основні пріоритети для інновацій [6]

Доцільно згадати результати дослідження, які представлено в доповіді GII. Це опитування більш ніж 400 бізнес-лідерів з різних країн світу з метою дослідження бізнес-перспектив інноваційної політики. Так, менеджери загалом були позитивно налаштовані й упевнені при оцінці їх власного інноваційного потенціалу. Більше половини оцінили свою роботу на «відмінно» та «дуже добре» за всіма напрямками. Лише за умов крайньої необхідності вдосконалення вони вдавались до «постачання» радикальних інновацій та співробітництва із зовнішніми партнерами. 80% опитаних відповіли, що умови в їх країнах дають змогу досягати стратегічних цілей інновацій. Цей результат свідчить про те, що політичне середовище підтримує нововведення [5].

Також у відповідях відображена необхідність для політиків збереження перспективної орієнтації і створення політичних рамок, які будуть підтримувати інновації в майбутньому, а не тільки зараз.

Більше 60% респондентів оцінюють заходи політики як «важливі» або «вкрай важливі» для підтримки різних моделей внутрішніх або спільних інновацій. 69% респондентів бачать заходи політики для підтримки внутрішньої інноваційної моделі як такі, що мають «велике» або «дуже велике» значення.

Як пропозиції для подальших дій щодо інноваційної політики респонденти запропонували: ухвалення далекоглядного законодавства з метою забезпечення стійкості в умовах інноваційного середовища; надання учасникам ринку інструментів передбачування регулювання; вдосконалення і гармонізацію нормативної бази для забезпечення безперервної реалізації на міжнародному ринку [5].

Учасникам опитування було запропоновано назвати конкретно три дії, які, на їх думку, могли б забезпечити ефективні умови для інноваційної діяльності в країні: 1) посилення (збільшення) інноваційних та підприємницьких навиків; 2) забезпечення інфраструктурою масштабних R&D (наприклад, лабораторні приміщення, обладнання тощо); 3) забезпечення прямого фінансування R&D.

Отже, глобальна інноваційна економіка продовжує нарощувати темпи розвитку. Глобалізаційні та інноваційні процеси є дуже взаємопов'язаними. Традиційно найінноваційнішими країнами світу вважаються США, Великобританія, Швеція, Нідерланди, Швейцарія.

Активно розвивають інноваційну діяльність країни, які розвиваються, хоча загалом якість інновацій є нижчою, ніж у розвинутих країнах. Поряд з цим, у світі зберігається технологічний розрив.

Акценти в національних стратегіях країн також різні. В результаті розвинуті країни характеризуються інноваціями у всіх сферах одночасно. На противагу цьому, в країнах, які розвиваються, простежується гетерогенність сфер активізації/впровадження інновацій.

Література

1. Fifarek B. J. The internationalization of industry supply and the location of innovation activities [Electronic resource] / Brian J. Fifarek, Francisco Veloso, Cliff I. Davidson. – Mode of access : http://isapapers.pitt.edu/view/creators/Fifarek=3ABrian_J=2E=3A=3A.default.html.
2. Altomonte C. Internationalization and innovation of firms: evidence and policy [Electronic resource] / Carlo Altomonte, Tommaso Aquilante, Gábor Békés, Gianmarco I. P. Ottaviano. – Mode of access : <http://eprints.lse.ac.uk>.
3. Boermans M. A. The Effects of Internationalization on Innovation: Firm-Level Evidence for Transition Economies / Martin Adriaan Boermans, Hein Roelfsema // Utrecht University. – 2012. – March. – 29 p.
4. Schwaag Serger S. Internationalization of Research and Innovation – new policy developments / Sylvia Schwaag Serger, Emily Wise // Contributed

- paper for the 2nd Conference on corporate R&D (CONCORD–2010) «Corporate R&D: An Engine for Growth, a Challenge for European Policy. Globalising Economies & Internationalization of Corporate R&D». – 2010. – 45 p.
5. The Global Innovation Index 2015 [Electronic resource] / Effective Innovation Policies for Development. – Mode of access : www.globalinnovationindex.org.
 6. The Innovation Game [Electronic resource] // Economist. – 2015. – September, 17. – Mode of access : www.economist.com.
 7. Глобальное экономическое развитие: тенденции, асимметрии, регулирование : моногр. / [Д. Лукьяненко, В. Колесов, А. Колот, Я. Столярчук и др.] ; под науч. ред. проф. Д. Лукьяненко, А. Поручника, В. Колесова. – К. : КНЭУ, 2013. – 466 с.
 8. Касич А. О. Методичні основи аналізу ефективності діяльності підприємства в умовах транснаціоналізації капіталу [Електронний ресурс] / А. О. Касич // Ефективна економіка. – 2011. – № 1. – Режим доступу : www.economy.nauka.com.ua.

Стаття надійшла до редакції 4 листопада 2015 р.